

L'HÉROÏSME DES SOCIALISTES AUTRICHIENS

n'a pu avoir raison des canons du chancelier sanglant DOLLFUSS, et de sa sinistre séquelle de tueurs de femmes et d'enfants.

Après plusieurs jours de résistance acharnée, au cours de laquelle plus d'un millier des nôtres ont trouvé la mort la plus glorieuse, la social-démocratie a succombé pour le plus grand péril de la paix européenne et de l'indépendance de l'Autriche.

Dans ces circonstances tragiques, nous demandons aux travailleurs belges de tirer, avec sang-froid, les leçons utiles. PLUS QUE JAMAIS, nous affirmons notre volonté de défendre la liberté et la démocratie.

SOCIALISTES !

Serrez les coudes autour des drapeaux du Parti Ouvrier Belge!
Renforcez vos organisations syndicales et vos milices de défense ouvrière!

C'est la tâche la plus urgente, avec l'organisation immédiate des mesures de
SOLIDARITÉ A L'ÉGARD DES HÉROS AUTRICHIENS.

Le Comité National d'Action Féminine, d'accord avec le Parti Ouvrier, adopte dès aujourd'hui les orphelins de la guerre civile.

Des mesures seront prises d'urgence pour que nous puissions recueillir les enfants des victimes du fascisme clérical d'Autriche et leur apprendre, en les aimant comme nos propres enfants, que la cause pour laquelle leurs pères sont morts est la plus belle et la plus haute.

Travailleurs belges !

VOUS NOUS AIDEREZ A ACCOMPLIR CETTE MISSION SACRÉE.
C'est le meilleur moyen de témoigner notre admiration et notre gratitude à ceux de nos frères qui, en Autriche, ont consenti pour le socialisme les suprêmes sacrifices.

CES SACRIFICES NE SERONT PAS PERDUS.

Demain, les camarades que nous allons soutenir par tous les moyens reprendront la bataille et vaincraient à leur tour.

**GLOIRE AUX COMBATTANTS SOCIALISTES D'AUTRICHE!
VIVE LA LIBERTÉ! VIVE LE SOCIALISME!**

Tous à vos postes pour les défendre, partout où la réaction fasciste les menace !

Le Comité Directeur du P. O. B. :

Le Vice-Président,
Henri de MAN.

Le Président,
Emile VANDERVELDE.

Les Secrétaires,
Jean DELVIGNE, Auguste DE BLOCK.

“Une dictature de sacristie”.

De BWP en het Oostenrijkse Dollfussregime (1934)

Frederik Verleden, assistent Centrum voor Politicologie K.U.Leuven

Tinne Jacobs, licentiate geschiedenis K.U.Leuven

In februari 1934 mobiliseert de Belgische Werklieden Partij (BWP) haar achterban naar aanleiding van de harde confrontatie tussen ordediensten en socialisten in Oostenrijk. De partij wil haar solidariteit tonen met de belaagde Oostenrijkse sociaaldemocratie. De basis reageert massaal maar de protestacties blijven niet sereen. In de jaren dertig, wanneer Europa in de greep komt van de totalitaire dreiging, lopen binnen- en buitenlandse politiek in elkaar over. Het lot van de Oostenrijkse socialisten is voor de BWP-leiding een waarschuwing voor wat ook in eigen land kan gebeuren.

Op 17 februari 1934 - geheel toevallig de avond van het overlijden van koning Albert - vertrekt aan het Brusselse Volkshuis een socialistische manifestatie. Paul-Henri Spaak, boegbeeld van L'Action Socialiste, de linkervleugel van de BWP, laat zich opmerken, evenals een communistische delegatie. Opgejut door de communistische medebetogers wordt de sfeer grimmiger en viseren de manifestanten de gebouwen van enkele katholieke en conservatieve kranten uit de hoofdstad. De ruiten van de redacties van *La Nation Belge* en *La Libre Belgique* moeten eraan geloven.⁽¹⁾ De aanleiding van de schermutselingen in Brussel ligt zo'n duizend kilometer verder, in Oostenrijk. Het gebeurt niet elke dag dat de Belgische socialisten hun achterban mobiliseren naar aanleiding van wat er zich in het buitenland afspeelt, a fortiori in dat kleine Alpenland. Begin 1934 zijn de vooruitzichten voor de linkerzijde in Europa allerminst geruststellend en de internationale ontwikkelingen worden door de Belgische socialisten met argusogen gevolgd.

Affiche van de BWP met een oproep tot solidariteit met de belaagde Oostenrijkse sociaaldemocraten in februari 1934

Sinds het bestaan van de Sovjet-Unie teren extreemrechtse groeperingen overal in Europa op 'la peur du rouge': Kerk, burgerlijke partijen en patronaat huiveren bij het idee van een communistische overheersing. In oktober 1922 is Italië als eerste land aan de beurt. Op enkele jaren tijd vestigt Benito Mussolini er zijn fascistische dictatuur. De Socialistische Arbeidersinternationale houdt de herinnering aan de brutale moord op Giacomo Matteotti in juni 1924 levendig als een waarschuwing voor wat de socialisten onder het fascisme te wachten staat.⁽²⁾ Nog voor het begin van de jaren dertig, wanneer de economische crisis Europa in haar greep krijgt, krijgt Italië navolging in de Balkan en Zuidelijk Europa. In Duitsland wordt de SPD, de grootste socialistische partij in Europa, in 1933 met geweld opzijgezet door de nazi's.⁽³⁾ In februari 1934 valt met Oostenrijk een nieuwe dominosteen wanneer de autoritaire regering er met grove middelen de socialistische arbeidersbeweging decimeert.

De Februarkämpfe: 12-16 februari 1934

Op 12 februari 1934 komt het in Linz tot schermutselingen tussen de politie en leden van de Republikanische Schutzbund, de (verboden) paramilitaire vleugel van de SDAP, de Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs. De politie was erop uitgestuurd om in het socialistische partijgebouw de wapenvoorraden van de Schutzbund in beslag te nemen. Sinds maart 1933 is de parlementaire democratie in Oostenrijk de facto opgeschort en nemen de fricties tussen de regering en de Oostenrijkse socialisten hand over hand toe. De onlusten in Linz zijn voor de SDAP het signaal om een nationale staking uit te roepen tegen het autoritair-katholieke bewind van kanselier Engelbert Dollfuss. De staking escaleert in de belangrijkste industriesteden - Linz, Steyr, Graz, Sankt Pölten enz. - meteen in rellen tussen politiediensten en militanten van de Schutzbund. De ordediensten worden bijgestaan door gewapende milities van de Heimwehr, de Oostenrijkse fascistena. ⁽⁴⁾ De algemene staking bloedt haast meteen dood, behalve in het rode Wenen, sinds decennia een bastion van de SDAP. De socialisten barricaderen er zich in de 'Gemeindebauten', de huisvestingcomplexen voor arbeiders die tegelijk een symbool zijn van het rode stadsbestuur. In de daaropvolgende straatgevechten zet de regering ook de Oostenrijkse strijdkrachten in. De socialistische woonblokken worden door militaire artillerie onder vuur genomen. Op 16 februari is het verzet murw gemaakt. Er vielen honderden doden en duizenden gewonden, voornamelijk socialisten.⁽⁵⁾ In de onmiddellijke nasleep van de gevechten kondigt de regering de staat van beleg af. De socialistische partij wordt buiten de wet gesteld, Wenen verliest zijn autonomie (en zijn socialistische bestuur) en alle socialistische organisaties worden ontmanteld. Vakbonden worden onder overheidscontrole geplaatst. De leiding van de Oostenrijkse socialisten vlucht richting Tsjecho-Slowakije. Honderden militanten van de Schutzbund vinden via een internationale communistische solidariteitsactie een onderkomen in de Sovjet-Unie.⁽⁶⁾

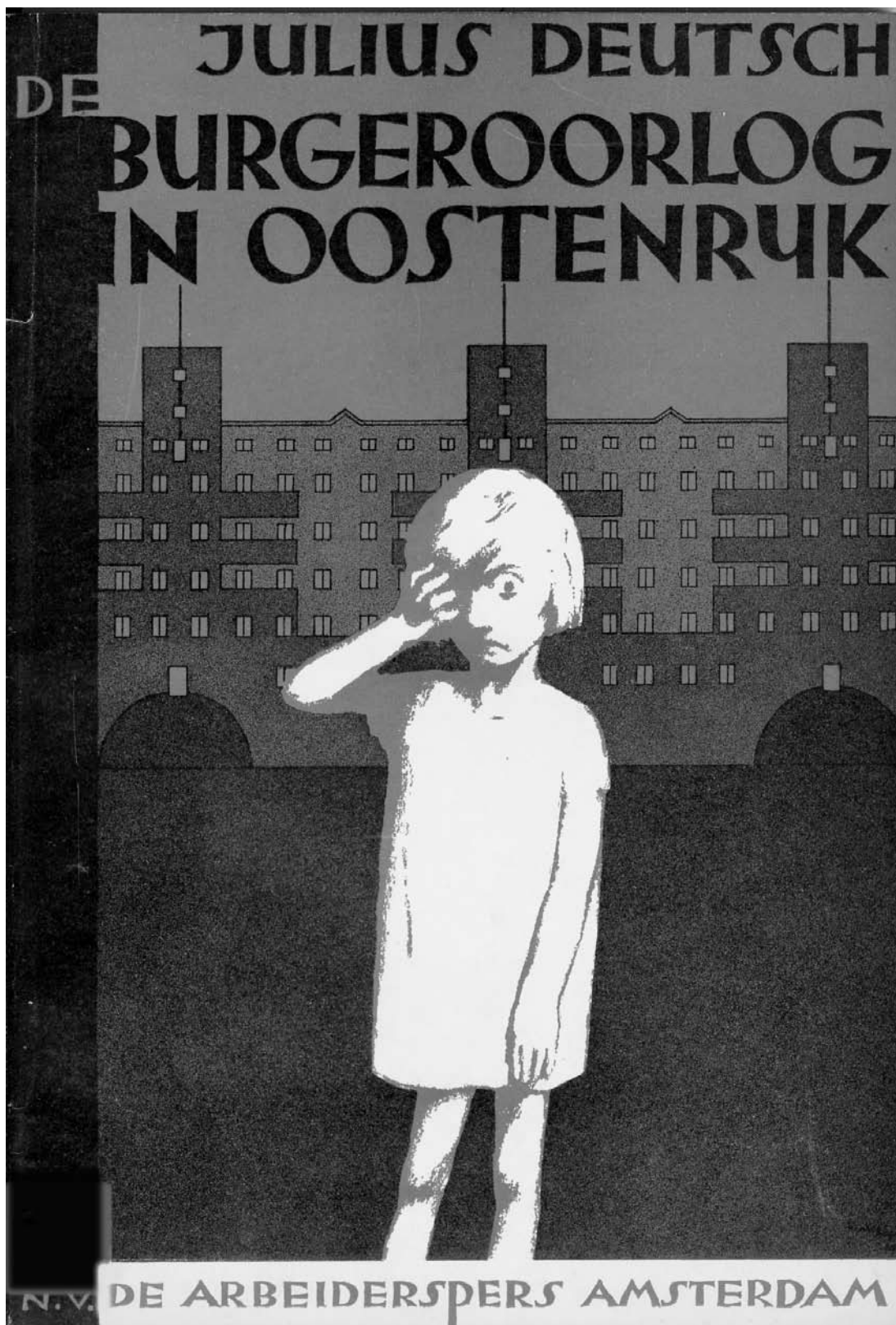
Deze brutale repressie, met het inzetten van legereenheden tegen burgers (in de woonblokken), zindert na bij de socialisten in de rest van Europa. Het nieuws uit Oostenrijk haalt de voorpagina's van alle kranten. De Belgische socialistische krant *Le Peuple* heeft het over een "répression sauvage" en "bestialités".⁽⁷⁾ Na februari 1934 komt de socialistische pers verwensingen te kort om het Oostenrijkse regime te omschrijven. Emile Vandervelde neemt als voorzitter van de BWP en van de Socialistische Arbeidersinternationale het voortouw voor een grootschalige solidariteitsactie voor de Oostenrijkse socialisten. Op 18 februari roept hij in een open brief in *Le Peuple* op tot solidariteit met 'les enfants d'Autriche'.⁽⁸⁾ De rest van de partijtop volgt en enkele dagen later lanceert de BWP een nationale solidariteitsactie ten voordele van de 'wezen van de burgeroorlog'.⁽⁹⁾ De nadruk op het kinderleed is niet alleen een dankbare manier om de brutaliteit van het Dollfussregime in de verf te zetten, maar moet ook alle verwarring met de gelijktijdige steunactie voor het Plan van de Arbeid vermijden. De partijleiding wordt door Isabelle Blume, op dat ogenblik in Wenen, op de hoogte gehouden van de gebeurtenissen. Eind februari wijdt het Bureau van de Algemene Raad van de BWP enkele vergaderingen aan de kwestie. Vandervelde ziet er na enige aarzeling van af om zelf naar Oostenrijk te gaan, maar de BWP zal het propaganda-effect van de februariellen ten volle benutten. De daaropvolgende weken en maanden herinnert de socialistische pers geregeld aan het lot van de 'kameraden uit Wenen'. Aan Vlaamse kant speelt *Vooruit* een voortrekkersrol in de steuncampagne voor de Oostenrijkse socialisten.⁽¹⁰⁾ Ondanks de verhitte atmosfeer van de 17e februari organiseert de Brusselse federatie nieuwe manifestaties en betogingen.⁽¹¹⁾ De solidariteitsoproep van de BWP raakt bij de militanten duidelijk een gevoelige snaar. Al na enkele weken overtreft de opbrengst de verwachtingen van de partijleiding.⁽¹²⁾

Hoe schokkend de gebeurtenissen voor de socialisten ook zijn, de gewelddadige opheffing van de SDAP in februari 1934 is niet het begin van een nieuwe rechtse dictatuur in Europa, maar veeleer een eindpunt. De Oostenrijkse parlementaire democratie is sinds 1933 geleidelijk afgebouwd en de linkse waarnemers maakten zich al een tijd ongerust over wat de sociaaldemocraten te wachten staat: "Het was voor iedereen duidelijk, dat de lont in Oostenrijk, zoo dicht bij het poedervat werd gehouden, dat het een mirakel zou geweest zijn, indien een ontploffing ware uitgebleven."⁽¹³⁾

Een creatie van Versailles

De Eerste Oostenrijkse Republiek (1918-1934) ontstaat in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog op de ruïnes van de Habsburgse dubbelmonarchie. Het naoorlogse Oostenrijk is een wankel constructie. Het zelfbeschikkingsrecht voor de Europese naties uit Wilsons XIV punten wordt de Oostenrijkers immers niet gegund. Het vredesverdrag van Saint-Germain (10 september 1919) verhindert de Duitstalige romp van het uitgekleden Habsburgse rijk - initieel Deutsch-Österreich geheten - om zich bij Duitsland te voegen.

De Ansluß geniet nochtans brede steun bij de bevolking. Tot Hitlers machtsovername prefereren ook de sociaaldemocraten een unie met de (linkse) Weimarrepubliek boven een onafhankelijk en katholiek Oostenrijk. De vroegere personificatie van de nationale identiteit, de Habsburgse monarchie, is verdwenen, een linguïstisch nationalisme is dan een logische opvolger. De geallieerden gunnen het verslagen Duitsland echter geen gebiedsuitbreiding. Een eventuele Ansluß moet het fiat van de Volkenbond krijgen. Door de opgedrongen onafhankelijkheid start de jonge republiek van meet af aan onder een slecht gesternte.

Op binnenlands vlak gaan twee partijen het politieke toneel domineren: de socialisten en de katholieken of 'Christlichsozialen'. Het bewind van de Habsburgers liet de socialisten voor 1918 niet toe hun electoraal succes in politieke macht om te zetten. In de woelige novemberdagen van 1918 zien ze een kans om voortaan een rol van betekenis te spelen in de Oostenrijkse politiek. Hun leiders, zoals Victor Adler, staan aan de wieg van de republiek. Samen met de katholieken en de nationalistena wordt een coalitieregering gevormd onder leiding van de socialist Karl Renner. De sociaaldemocraten komen als grootste partij uit de eerste naoorlogse verkiezingen van februari 1919. De door socialisten gedomineerde coalitieregering ondertekent het vredesverdrag van Saint-Germain en werkt in 1920 het constitutionele raamwerk van de prille republiek uit. Eind 1920 komt er een eind aan het verstandshuwelijk tussen links en rechts. In oktober van dat jaar winnen de Christlichsozialen de vervroegde parlementaire verkiezingen.⁽¹⁴⁾ De socialisten verdwijnen in de oppositie en ze zullen daar blijven tot 1945. In tegenstelling tot België bereiken katholieken en socialisten na de Eerste Wereldoorlog geen modus vivendi, integendeel. De kloof tussen de twee grote blokken van de Oostenrijkse politiek zal in de loop van het decennium steeds breder worden.

Na 1920 opteren de Christlichsozialen voor centrumrechtse kabinetten en een frontale confrontatie met de linkerzijde. Priester-politicus Ignaz Seipel wordt het boegbeeld van dit rechts-katholicisme. Aangevuurd door een fanatiek en autoritair antimarxisme stuurt hij aan op een integraal katholieke samenleving zonder socialistische invloeden. Antisocialisme en antisemitisme liggen hier trouwens in elkaars verlengde. De partijleiding van de Oostenrijkse socialisten telt dan ook meerdere joden, onder wie Otto Bauer. Diezelfde Bauer - epigoon van het 'Austromarxismus' - staat tegelijk symbool voor de radicalisering van de Oostenrijkse socialisten in de jaren twintig. De sterke linkervleugel rond Bauer verhindert weliswaar de ontwikkeling van een volwaardige communistische partij, maar versterkt het antagonisme met de strekking-Seipel.⁽¹⁵⁾ In het Oostenrijk van de jaren twintig loopt de politieke polarisatie tussen katholieken en socialisten over in een culturele botsing van onverzoeerbare maatschappijopvattingen. Die 'Kulturkampf' woedt om het burgerlijk huwelijk en het niet-katholiek onderwijs. De sociaaldemocraten nemen eraan deel met een nationale campagne om de Kerk te verlaten. De levensbeschouwelijke

Cover van een brochure met een ooggetuigenverslag over de gebeurtenissen in Oostenrijk in februari 1934

breuk is tegelijk een geografische: het landelijke en katholieke Oostenrijk staat in fel contrast met het rode bastion Wenen.⁽¹⁶⁾ Er leven in het naoorlogse Oostenrijk in feite twee samenlevingen naast elkaar.

Oostenrijk als pasmunt van de internationale politiek

De intern verdeelde republiek kampt bovendien met zware problemen. De nieuwe staat is financieel-economisch amper leefbaar. Het staatsbankroet is nooit veraf en kan slechts afgewend worden door internationale tussenkomst. Wenen is lang voor de Grote Depressie financieel afhankelijk van buitenlandse leningen. De implosie van de binnenlandse banksector begin jaren dertig reduceert het land tot een cliëntstaat, onder curatele van een bereidwillige geldschietster, een rol die het fascistische Italië van Mussolini graag op zich wil nemen.

De Oostenrijkse republiek is sinds haar onafhankelijkheid een pion in de internationale politiek. Wenen kan in de jaren twintig en dertig rekenen op westerse leningen mits financieel toezicht van de Volkenbond.⁽¹⁷⁾ Frankrijk en Groot-Britannië gebruiken de benarde financiële positie om het land in hun invloedssfeer te houden. Parijs en Londen wantrouwen immers de toenemende intrusie van Italië in de Oostenrijkse politiek. Mussolini kan er immers rekenen op een geduchte factor: de 'Heimwehr'.

De Heimwehr is de verzamelnaam voor rechtse paramilitaire milities die in de chaos van eind 1918, buiten het reguliere leger om, worden opgericht. In plaats van grensverdediging schakelt de Heimwehr al snel over naar het bestrijden van 'binnenlandse' vijanden: al wat links of progressief is.⁽¹⁸⁾ De socialisten reageren in 1923 met een eigen bewapende en geüniformeerde militia: de Schutzbund. Het oorlogsgeweld gaat in Oostenrijk, net als in Duitsland, over in politiek geweld tussen bewapende milities. Dat politieke geweld bereikt een eerste hoogtepunt in juli 1927, wanneer een Weense rechtbank, na een partijdig proces, beklagden vrijspreekt die eerder dat jaar het vuur hadden geopend tijdens een socialistische meeting. Onlusten in Wenen kosten daarop aan zo'n tachtig mensen het leven, honderden worden gewond.⁽¹⁹⁾ Het harde politieoptreden en de hoge dodentol is een voorbode van de februarirellen in 1934. Mussolini zal echter alle pressiemiddelen benutten om ontwapening van de Heimwehr - en de pacificatie van de Oostenrijkse politiek - te verhinderen. Wanneer een Amerikaanse zakenbank in oktober 1929 een nieuwe lening koppelt aan de onmiddellijke ontwapening van de politieke milities belet Mussolini de overeenkomst. De Oostenrijkse Heimwehr is een te waardevolle schakel in de fascistische machtspolitiek. Het is naar aanleiding van deze Italiaanse obstructie dat de BWP zich voor het eerst zorgen maakt over de fascistische infiltratie in Oostenrijk. Eind oktober van dat jaar stemt de Algemene Raad van de partij, naar aanleiding van de geflopte ontwapeningspoging, een motie die de Oostenrijkse regering-Schober veroordeelt en in een beweging waarschuwt voor het grotere gevaar van het oprukkende fascisme.⁽²⁰⁾

Hitler 'überhitlern'

Na Hitlers machtsovername liggen de kaarten plots anders. Kwam de grootste dreiging voor de Oostenrijkse parlementaire democratie daarvoor uit Rome, in 1933 wordt Duitsland een nazistische dictatuur die de Oostenrijkse republiek alle bestaansrecht ontzegt. De nazi's - met een groeiende aanhang binnen Oostenrijk - sturen zonder verbloemen aan op een annexatie door Duitsland. Gevangen tussen Scylla en Charybdis - nazi's en fascisten - kunnen de Christlichsozialen twee kanten op: ofwel naar een vergelijk met de socialisten om tot een breedgedragen coalitie te komen, ofwel de vlucht vooruit tegen het ergste kwaad, de nazi's, in. Sinds mei 1932 is de katholiek Dollfuss kanselier van de zoveelste centrumrechtse regering. Zelf weifelt hij welke weg te kiezen, net als de rest van zijn partij, maar het water tussen katholieken en socialisten is te diep geworden. De Christlichsozialen zien sinds de Grote Depressie en de pauselijke encycliciek *Quadragesimo Anno* steeds meer in een autoritair-katholiek corporatisme. Het corporatisme is trouwens reeds sinds het eind van de 19e eeuw een populair thema bij de Oostenrijkse katholieken.⁽²¹⁾

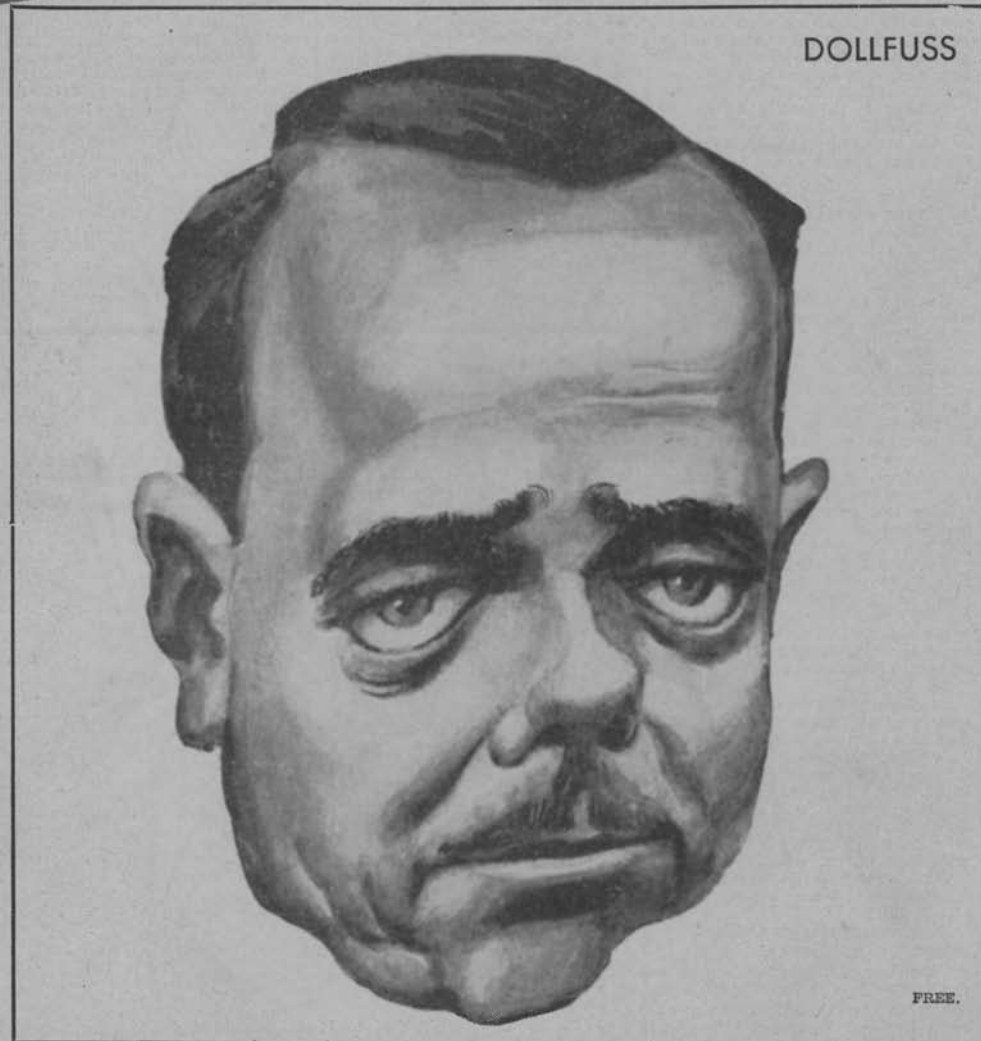
Op 4 maart 1933 - Hitlers dictatuur is dan nog niet geconsolideerd - steekt Dollfuss de Rubicon over. Een banale procedurekwestie verlamt dan tijdelijk de 'Bundesrat' en Dollfuss beroept zich op de oorlogswetgeving uit 1917 om voortaan buiten het parlement om te regeren. Nooddecreten volgen om de Schutzbund en de Oostenrijkse nazi's te ontbinden. Tegelijk volgt toenadering tot de Heimwehr en Italië. Dollfuss bezoekt Mussolini in april 1933 en de Italiaanse dictator wijst iedere terugkeer naar het parlementarisme in Oostenrijk af. Mussolini heeft trouwens nog een rekening te vereffenen met de Oostenrijkse socialisten. Deze hadden in maart 1933 aan het licht gebracht dat Italië via een Oostenrijkse wapenfabriek in Hirtenberg munitie leverde aan Kroatische rebellen in Joegoslavië.⁽²²⁾ De Hirtenbergaffaire is voor de BWP een reden te meer om de gebeurtenissen in Oostenrijk te blijven volgen.⁽²³⁾

Eind 1933 gaan de Christlichsozialen en de Heimwehr samen in het 'Vaterländische Front', de voorbode van een eenheidspartij. Dollfuss moet immers ook komaf maken met de democratisch gezinde katholieken en hij is bereid zijn partij daarvoor op te heffen.⁽²⁴⁾ De plotse opstoot van politiek geweld in februari 1934 versnelt de verdere afbraak van de parlementaire democratie. Een nieuwe grondwet, in mei 1934 bij nooddecreet ingevoerd, maakt van Oostenrijk een 'Ständestaat': een corporatieve eenpartijstaat, naar Italiaans model, maar tegelijk katholiek geïnspireerd. De aanhef van het decreet luidt als volgt: *"Im Namen Gottes, des Allmächtigen, von dem alles Recht ausgeht, erhält das österreichische Volk für seinen christlichen, deutschen Bundesstaat auf ständischer Grundlage diese Verfassung."*⁽²⁵⁾

Oostenrijk geniet zodoende in 1933-1934 de twijfelachtige eer het strijdtoneel te zijn van aanhangers van maar liefst drie verschillende varianten van het fascisme (in de ruime zin van het woord): nazi's, Heimwehrfascisten en 'clericofascisten', de opgejaagde autoritaire rechtersvleugel van de katholieken.⁽²⁶⁾ De Duitse historicus Ernst Nolte heeft het

Koekoek

Prijs : 0.50 fr. HUMORISTISCH WEEKBLAD - 3e Jaargang - Nr 43 22 Feb. 1934

interbellum geïnterpreteerd als een 'Europese Burgeroorlog', een transnationale strijd tussen communisme en fascisme.⁽²⁷⁾ Het Oostenrijkse Dollfussregime is echter veeleer een illustratie van de interne tegenstellingen en afrekeningen onder rechts-autoritaire bewegingen. De westerse machten en de Europese socialisten hebben geen sympathie voor Dollfuss maar zien het onderscheid tussen Berlijn en Wenen. Hoewel Groot-Brittannië en Frankrijk via hun toegezegde Volkenbondlening Dollfuss de facto kunnen dwingen het parlement opnieuw bijeen te roepen gebeurt dan niet. Een eventuele val van zijn regering roept het schrikbeeld op van een coup door de nazi's.⁽²⁸⁾ Ook de houding van de BWP getuigt tot aan de februarirellen van 1934 van realpolitik en pragmatisme, hoewel de Oostenrijkse democratie dan al een jaar wordt ontmanteld. In augustus 1933 debatteert de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers over de Volkenbondlening aan Oostenrijk. Vandervelde wil de lening zeker niet tegenhouden, maar evenmin probleemloos laten passeren.⁽²⁹⁾ De BWP-kamerfractie heeft dezelfde ambigue houding. Vandervelde en Louis Piérard benadrukken weliswaar het criminele van het Dollfussregime - de aanvallen op het parlement, het Oostenrijkse Hooggerechtshof en de persvrijheid - maar tegelijk betuigen ze hun steun aan Wenen tegen het Hitlerregime. De janushouding van de BWP ontlokt schampere commentaren aan de communisten. Vooral Joseph Jacquemotte strooit tijdens het kamerdebat zout in de wonde: "*Dollfuss est maintenant le rempart de la démocratie!*"⁽³⁰⁾

'Une dictature de sacristie'

De aandacht van de BWP voor de Oostenrijkse binnenlandse politiek en de grootschalige socialistische campagne om het politieke geweld van februari 1934 aan de kaak te stellen is niet alleen te verklaren door het dreiging van nazi-Duitsland of door internationale solidariteit onder socialisten. Het mogelijke binnenlandse gebruik ervan is ongetwijfeld een even belangrijke verklaring. Hoewel de Belgische socialisten niet direct door een dictatuur bedreigd worden, vreest met name Vandervelde dat een aanzienlijke fractie van de Belgische katholieken en de conservatieve burgerij, net als de Oostenrijkse, door zijn antimarxisme bereid zou zijn gemene zaak te maken met rechtse avonturiers.⁽³¹⁾ De Heilige Stoel is het katholieke Dollfussregime immers zeer gunstig gezind. In mei 1933 sluiten Rome en Wenen een concordaat af en de 'Katholikentag' van 4 oktober 1933 onderstreept het confessionele karakter van het Dollfussregime. De katholieke dimensie gaat in België niet onopgemerkt voorbij. Er zijn voldoende Belgische katholieke intellectuelen die met bewondering kijken naar de experimenten van Mussolini, Salazar en Dollfuss om de socialisten ongerust te maken. Niet zozeer de dictatuur spreekt deze intellectuelen aan, maar een christelijk geïnspireerde politiek en een radicale afrekening met de socialisten.⁽³²⁾

Karikatuur van de Oostenrijkse kanselier Dollfuss op de cover van Koekoek, 22 februari 1934

Naarmate de economische malaise groter wordt, ijveren katholieke politici steeds harder om een 'hervorming van de instellingen' op de politieke agenda te krijgen. Zowel de conservatieve Federatie van Kringen als het ACW houden in navolging van de pauselijke encycliciek *Quadragesimo Anno* congressen over corporatisme. Een katholiek dagblad als *De Standaard* roemt Dollfuss als een politiek voorbeeld.⁽³³⁾ De binnenlandse recuperatie van de Oostenrijkse problemen vertaalt zich dan ook in een scherpe polemiek tussen de katholieke en de socialistische pers. *Völksgazet* veroordeelt de "*Gazet van Antwerpen en andere kwezelbladen die Dollfuss ophemelen.*"⁽³⁴⁾ In februari 1934 is de katholieke pers niet voor niets het doelwit van de linkse woede in Brussel.

De BWP benut de rol van de katholieken in de Oostenrijkse dictatuur vanzelfsprekend als binnenlandse propaganda, maar er zijn tekenen dat de partijleiding rekening houdt met een mogelijke Belgische variant. Per slot van rekening zitten de socialisten in 1934 al zeven jaar in de oppositie en vraagt de regering sinds twee jaar steeds nieuwe bijzondere machten om de economische crisis buiten het parlement om aan te pakken. In februari 1934 staan de zenuwen bij de BWP duidelijk gespannen: er zijn niet alleen de gevechten in Wenen en de onlusten in Parijs, waar extreemrechts het parlamentsgebouw bestormt. Een verontruste Arthur Wauters, hoofdredacteur van *Le Peuple*, roept de BWP-leiding dringend op de betogingen tegen de rechtse pers te staken: "*Depuis la mort du roi, nous sommes plongés dans un dopage nationaliste formidable. Il ne faut pas perdre de vue qu'il faut très peu de chose pour que cette atmosphère devienne anti-socialiste.*"⁽³⁵⁾

Vrees voor een mogelijke dictatuur speelt ook zijdelings mee in de beslissing van de BWP, en meer bepaald bij Emile Vandervelde, om in maart 1935 zonder Plan van de Arbeid in de regering te stappen: "[...] à l'heure actuelle, le danger d'un gouvernement autoritaire à l'autrichienne est une chose qu'il ne faut pas négliger".⁽³⁶⁾ Vandervelde zal zijn partijgenoten na de verkiezingszege van Rex en het VNV in mei 1936 herinneren aan het einde van de Oostenrijkse democratie: "*Il résulte que les députés élus que j'appellerai d'origine catholique, c'est-à-dire les cléricaux proprement dit, les Rexistes, les nationalistes flamands, représentent à peu près, la 1/2 de la Chambre. Si à un moment donné ces gens venaient à se réconcilier, ce serait un très grave péril de se voir constituer une dictature de sacristie qui mettrait la Belgique dans la situation de l'Autriche.*"⁽³⁷⁾

'Antes Viena que Berlin'

De gewelddadige uitschakeling van de Oostenrijkse sociaaldemocratie, Hitlers machts-overname en de onderdrukte arbeidersopstand in het Spaanse Asturië (oktober 1934) zijn traumatische ervaringen voor de socialistische arbeidersbeweging. Ze zijn tegelijk een

---

Beschadigde arbeiderswoonblokken in de Weense wijk Ottakring (© Fotosammlung DÖW (Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, Wenen)

kantelmoment in de houding van de Europese linkzijdige tegenover de extreemrechtse dreiging. De tweede helft van de jaren dertig wordt de tijd van het Volksfront. De afloop van de Oostenrijkse tragedie is voor de resterende socialistische partijen een signaal dat temporiseren niet helpt. De slogan van de Spaanse oktoberrevolutie in 1934 - de 'Commune van Asturië' - luidt veelbetekenend: *'Antes Viena que Berlin'*.⁽³⁸⁾ Een expliciete verwijzing naar Wenen, omdat de arbeiders er gebroken hebben met de afwachtende houding van hun eigen partijleiding.⁽³⁹⁾ Het socialistische protest in België wordt niet toevallig aangevoerd door de Brusselse BWP-federatie, gedurende het interbellum een hoeksteen van de linkzijdige van de BWP. Het Belgische communisme rond Joseph Jacquemotte ontstaat daar en L'Action Socialiste, de linkervleugel rond Paul-Henri Spaak, staat er het sterkst. De BWP kiest met De Mans Plan van de Arbeid in december 1933 echter voor een andere tactiek dan de linkzijdige. In plaats van klassenstrijd en straatactie staat het Plan voor een toenadering tot de centrumkrachten (de christelijke arbeidersbeweging, gematigde liberalen) en een feitelijke revisie van het marxisme. Het protest in februari 1934 is voor de Brusselse federatie dan ook een uitlaatklep. De Mans optreden is wars van openlijk antifascisme en ziet de BWP van de toekomst als een nationale volks- en regeringspartij. In die zin vormt het protest van 1934 de prelude op de tweespalt in het Belgische socialisme naar aanleiding van de houding tegenover de communisten (een eventueel Volksfront) en de Belgische buitenlandse politiek (de Spaanse Burgeroorlog) vanaf 1936, wanneer het initiële enthousiasme rond het Plan is weggeëbd.⁽⁴⁰⁾

De *Protocollen van Rome* van maart 1934 bezegelen Oostenrijks positie als politieke en economische satellietstaat van het fascistische Italië.⁽⁴¹⁾ Dollfuss wordt afgerekend op zijn beleid, niet door de socialisten maar door de Oostenrijkse nazi's. Hij komt om bij een nazistische coup poging in juli 1934. Zijn regime overleeft nog tot maart 1938, wanneer Hitler zijn geboorteland annexeert. Tijdens de laatste weken van de Oostenrijkse onafhankelijkheid komen er eindelijk toenaderingen tussen de regering en de ondergrondse socialistische beweging. Evenwel te laat om de Duitse agressie tegen te houden.⁽⁴²⁾

Deze bijdrage is gebaseerd op de licentiaatsverhandeling van Tinne Jacobs: *Het Dollfuss-regime door de Bril van de Belgische Pers*, K.U.Leuven, 2002, 207 p.

(1) P. STÉPHANY, *La Libre Belgique: histoire d'un journal libre 1884-1996*, Louvain-la-Neuve: Duculot, 1996, p. 144; M. CLAEYS-VAN HAE-GENDOREN, *25 jaar Belgisch socialisme. Evolutie van de verhouding van de Belgische Werkliedenpartij tot de parlementaire democratie in België van 1914 tot 1940*, Antwerpen: Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1967, p. 333-334.

(2) B. GROPPPO, Le Fonds Matteotti et l'action de solidarité de l'Internationale Ouvrière Socialiste (1926-1934) In: J. GOTOVITCH & A. MORELLI (eds.), *Les solidarités internationales: histoire et perspectives*, Brussel: Labor, 2003, p. 85.

(3) G.-R. HORN, *European Socialists Respond to Fascism: Ideology, Activism and Contingency in the 1930s*, New York/Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 5-6.

(4) M. MANN, *Fascists*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 208-209.

(5) F. CARSTEN, *The First Austrian Republic 1918-1938: A Study Based on British and Austrian Documents*, Aldershot: Gower Publishing Company, 1986, p. 189-194.

(6) C. NATOLI, Pour une histoire comparée des organisations communistes de solidarité: le Secours ouvrier international et le Secours rouge international. In: J. GOTOVITCH & A. MORELLI (eds.), *Les solidarités internationales [...]*, p. 40-42.

(7) *Le Peuple*, respectievelijk 18/02/1934, 28/03/1934.

(8) *Le Peuple*, 18/02/1934.

(9) *Le Peuple*, 23/02/1934.

(10) Amsab-ISG, BWP, *Verslag van een vergadering van de Vlaamse arrondissementssecretarissen*, 19/03/1934.

(11) Amsab-ISG, BWP, *Verslagen Bureau en Algemene Raad*, 21/02/1934 en 27/02/1934.

(12) Amsab-ISG, BWP, *Verslagen Bureau en Algemene Raad*, 21/03/1934.

(13) *De Volksgazet*, 13/02/1934.

(14) H. WOHNOUT, Middle-Class Governmental Party and Secular Arm of the Catholic Church: The Christian Socials in Austria. In: W. KAISER & H. WOHNOUT (eds.), *Political Catholicism in Europe 1918-1945*. Volume 1, London/New York: Routledge, 2004, p. 173.

(15) F. CARSTEN, *The First Austrian Republic [...]*, p. 25-27. G. COLE, *Socialism and Fascism 1931-1939*, London/New York: Macmillan & Co, p. 152-153.

(16) H. WOHNOUT, *The Christian Socials in Austria [...]*, p. 175-177.

(17) F. CARSTEN, *The First Austrian Republic [...]*, p. 157.

(18) M. MANN, *Fascists [...]*, p. 208.

(19) F. CARSTEN, *The First Austrian Republic [...]*, p. 74, 121-123 en 166.

(20) Amsab-ISG, BWP, *Verslagen Algemene Raad*, 29/10/1929.

(21) H. WOHNOUT, *The Christian Socials in Austria [...]*, p. 181-183.

(22) G. COLE, *Socialism and Fascism [...]*, p. 161; M. KITCHEN, *Europe between the Wars: A Political History*, Londen: Longman, 1990, p. 71; F. CARSTEN, *The First Austrian Republic [...]*, p. 172.

(23) Amsab-ISG, BWP, *Verslagen Bureau en Algemene Raad*, 02/03/1933.

(24) H. WOHNOUT, *The Christian Socials in Austria [...]*, p. 185.

(25) <http://de.wikipedia.org/wiki/Maiverfassung>

(26) M. MANN, *Fascists [...]*, p. 211; S. PAYNE, *A History of Fascism 1914-1945*, London: UCL Press, 1995, p. 245.

(27) Naar de titel van zijn boek: E. NOLTE, *Der europäische Bürgerkrieg 1917-1945: Nationalsozialismus und Bolschewismus*, Frankfurt am Main: Propyläen, 1988.

(28) F. CARSTEN, *The First Austrian Republic [...]*, p. 184.

(29) Amsab-ISG, BWP, *Verslagen Bureau en Algemene Raad*, 03/08/1933.

(30) Kamer van Volksvertegenwoordigers, *Parlementaire Handelingen* 03/08/1933, p. 1268-1270.

(31) G.-R. HORN, *European Socialists Respond to Fascism [...]*, p. 126-127.

(32) O. BOEHME, *Revolutie van rechts en intellectuelen in Vlaanderen tijdens het interbellum: ideeënhistorische bijdragen*, Leuven/Leusden: Acco, 1999, p. 70-79.

(33) G. VAN HAVER, *Onmacht der verdeelden: katholieken in Vlaanderen tussen democratie en fascisme 1929-1940*, Berchem: EPO, 1983, p. 81.

(34) *Volksgazet*, 28/05/1934.

(35) Amsab-ISG, BWP, *Verslagen Bureau en Algemene Raad*, 21/02/1934.

(36) Amsab-ISG, BWP, *Verslagen Bureau en Algemene Raad*, 20/03/1935.

(37) Amsab-ISG, BWP, *Verslagen Bureau en Algemene Raad*, 29/05/1936.

(38) F. ERICE, El 'Octubre Rojo' asturiano por la República Socialista Federal cumple su 70 Aniversario. In: *Mundo Obrero y internet*, nr. 157(2004). [<http://www.pcc.es/mundoobrero/index.php>]

(39) G.-R. HORN, *European Socialists Respond to Fascism [...]*, p. 125-128.

(40) M. CLAEYS-VAN HAE-GENDOREN, *25 jaar Belgisch socialisme [...]*, p. 324 en 334; F. VERLEDEN, Hendrik de Man, 'een minister in hemdsmouwen'. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 118(2005)4, p. 542-543.

(41) H. SETON-WATSON, *Eastern Europe between the Wars 1918-1941*, Boulder: Westview, 1986, p. 375.

(42) F. CARSTEN, *The First Austrian Republic [...]*, p. 270.